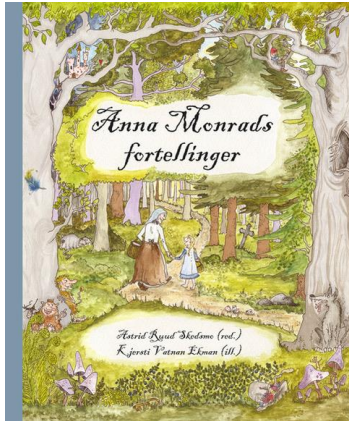

Anna Monrads fortellinger – nå kommer boka

Av Astrid Ruud Skedsmo.

Nisser, hulderfolk og underjordiske, spøkelses og byttinger, vakre prinsesser og modige riddere. Anna Monrads fortellinger rommer både skremmende historier og morsomme historier, beskrivelser av gamle skikker og tradisjoner, sagn, fortellinger om hverdagslige hendelser, og eventyr om lange reiser over blåne etter blåne. Fortellingene har røttene sine i den folkelige fortellerkulturen som levde på bygdene i gamle dager. Høsten 2017 utgis fortellingene samla i ei gjennomillustrert, vakker praktbok.

Anna Monrads fortellinger er et materiale som omfatter om lag 350 håndskrevne A4-sider. Det var Tom Ola Halvorsen i Romerike historielag som henvendte seg til oss på Gamle Hvam museum med spørsmål om å samarbeide om utgivelse. Undertegnede fatta interesse for dette, og dermed var ei lang reise i gang. Vi ble raskt enige om at dersom dette skulle bli ei bok som kunne fenge flere enn helt spesielt interesserte, måtte boka få illustrasjoner, og tekstene måtte få ei ortografisk bearbeiding. Mer om dette senere.

Bakgrunnen for materialet

Anna Monrad var født i Nes i 1886 og vokste opp hos besteforeldrene sine. Bestemor, Inger Marie Fallet fra Sørums, er i bygdebøkene for Nes og for Sørums omtalt som ei av Romerikes siste eventyrfortellersker. Annas barndom ble naturlig nok prega av hennes historier og fortellertalent. Da Anna ble voksen og hadde utvandra til USA, skrev hun ned hva hun huska av fortellingene. Disse sendte hun til folkeminnegransker Rikard Berge, som i 1925 utga noen av dem i boka Norsk sogukunst. Annas originale manuskript ligger derfor i Telemark museums arkiv i Skien.

Det er bevart flere brev fra Anna til Rikard Berge som også gjengis i boka. Her forteller hun om seg selv og om oppveksten sin og forholdet til bestemora. Stedet de bodde på var husmannsplassen Tangen, og denne plassen lå under storgården Hvam – i dag Gamle Hvam museum. Det er moro å lese hva hun skriver om disse stedene, for eksempel dette: «Me' je var småjente var je mye på Hvam, hu bessmor gikk der og arbe', og ofte satt a der i daga-tal og baka flatbrød. Og me' hu satt i bakstegånga, flaug je rundt på gard'n og titte og glana bätte høgt og lågt, det var sånn ei unli' stemning over meg når je gikk imellom dei gamle Hvamshusa, det sto lissom ei teft ta øventyr og sagn over ælt der. For bätte på Stor Hvam og Vesle Hvam og Tomter var det jo tjukt ta spøk'ri og underjor'ske, og på Stor-Hvam gikk att en hu'laus mann som vi hørde mye tala om.»

Arbeidet med boka

Mange søknader om støtte til boka ble sendt ulike instanser før vi i januar 2016 fikk ei skikkelig gladmelding fra Kulturvernrådet i Akershus: De ville gi støtte til illustrasjoner og til trykkinga – hele kr 120 000,- ble bevilga. Nå fikk prosjektet vind i seilene!

Kjersti Vatnan Ekman fikk oppdraget med å utarbeide illustrasjoner. Hun hadde allerede laga noen prøvetegninger som ble lagt ved søknadene vi sendte om støtte, og som vakte stor begeistring hos de som fikk se dem. Nå var det bare å glede seg til at de mangfoldige karakterene, situasjonene og stedene fra fortellingene skulle få liv i hennes vakre, morsomme og tankevekkende illustrasjoner. Jeg som har sett resultatet og som har hatt gleden av å samarbeide med Kjersti, vet ikke helt hvor jeg skal begynne for å rose arbeidet hennes nok. Kjerstis innsats er avgjørende for at Anna Monrads fortellinger kan bli interessante og tilgjengelige for svært mange mennesker.

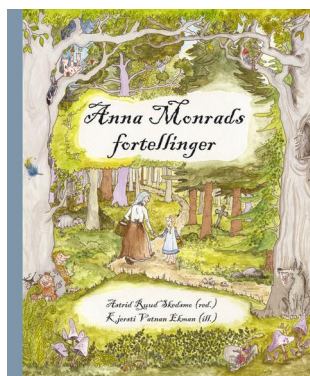
Min jobb har, foruten å være redaktør for boka, i all hovedsak handla om å gi tekstene en ortografisk bearbeiding slik at de ble lettere å lese. Ortografi betyr rettskriving eller skrivemåte. Anna Monrad har skrevet på dialekt og veldig «rett ut». Det gjør materialet hennes til svært god dokumentasjon på Nes/Sørum/Ullensaker-dialekt slik den var da Anna vokste opp på slutten av 1800-tallet. Men setninger som dette er også unødvendig vanskelig å lese: «Tjukt saam en temmer stok» eller «et stort stykje tur beine paa-a tvers jønnom skjinfeln». Det vil ikke ødelegge dialektuttrykket om en i stedet skriver: «Tjukt som en temmerstokk» og «et stort stykje tur beinet på a tvers gjønno skinnfell'n». Noen ganger har denne bearbeidinga utfordra dialektuttrykket, men jeg har jobba etter visse prinsipper med henblikk på å ivareta både hensynet til lesbarheten og det fantastiske dialektuttrykket. Jeg håper denne bearbeidinga vil gjøre fortellingene mer tilgjengelige for folk. Bakerst i boka blir det en ordliste på oppunder 300 dialektord. Noen av historielagets medlemmer har hjulpet meg med å få denne så korrekt som mulig.

Når fortellingene skal ut i verden

Putt på meg en femmer, så kan jeg prate i evigheter om dette prosjektet. Det har vært et privilegium å få arbeide med Anna Monrads fortellinger. Jeg er så glad og takknemlig for at dette lar seg realisere, og på en slik måte! Jeg vil trekke fram nok et sitat fra Annas brev, som hun skrev i forbindelse med at noen av fortellingene hennes skulle gis ut i 1925: «Det glær meg å høre dom kan komma ut og bli trøkt i bygdemålet, og ønsket mett er at døm må bli tel hugge for mange som er int'ressert i slikt.» Vi må vel anta at hun ville blitt glad også for den boka som nå blir gitt ut?

Alle som er interesserte i boka, er velkomne til å ta kontakt med meg. Bruk e-postadresse astrid.skedsmo@mia.no, eller telefon 46 54 50 71. Dato for lansering vil bli annonsert på www.mia.no/gamlehvam og på [museets facebookside](#).

Noen av illustrasjonene:

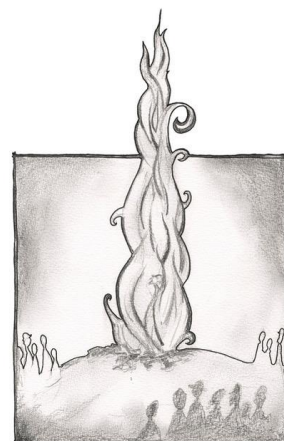

1) Forsida.

Anna har skrevet om de forskjellige situasjonene der bestemor fortalte historier, blant annet dette: «Og heile vegen vi hadde å gå himatt frå Hvam, var som strødd med sagn om hulder og underjorske, når'a bessmor og je kom gå'nes gikk'a og tala og pekte, at der og der hadde noen sett og hørt huldra, på et anne stelle hadde noen blitt roft på og hørt skrik ta hulderunger...». Dette har vært inspirasjonen til den vakre forsida.

2) Trollkjæringa som vart brent på Kvennerberjet.

Denne fortellinga har likhetstrekk med de mange historiene som er fortalt om Åse Bøler fra Nes, som i 1637 ble brent som heks. I Anna Monrads variant er hun ikke navngitt. Jeg har også funnet lignende historier i andre samlinger, noe som viser hvordan fortellingene har vandret og funnet lokale tilpasninger mange steder.

3) Kørjebinder-Anne.

Her ser vi skikkelsen Kørjebinder-Anne i krangel med ei gardkjerring. Anne var «ei fantekjæring som gikk bygdemellom og batt kørjer ta pisker og tæger hu fant seg sjøl ti skauen. [...] Hu var låghælt og stygg og kunne spå og gjøra-åt og setta mein båtte på folk og krøtter hvis a itte fekk det hu ville og itte vart dandert med som a tåtte dit hu kom.»

4) Huldra gjør en gutt mållaus.

De underjordiske hadde ofte sine stuer under vanlige folks hus. Dét kunne gå bra, men det fordret samarbeid og respekt fra begge parter.

NB: De aller fleste illustrasjonene i boka er i farger.